

Zbigniew Jasiewicz

jasezb@amu.edu.pl

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

**RODERYK LANGE
(1930–2017)**

Prof. dr hab. Roderyk Lange, etnolog, antropolog kulturowy, choreolog, zmarł 16 marca 2017 r. na Jersey i tam został pochowany.

Pochodził z pogranicza Kujaw i Pomorza. Urodził się w Bydgoszczy 5 października 1930 r. i w tym mieście oraz w Toruniu skończył szkołę średnią, podjął pracę zawodową i rozpoczął studia wyższe. W roku 1954 zatrudnił się w Muzeum Etnograficznym w Toruniu, w którym, pod kierunkiem prof. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej, podjął badania terenowe nad folklorem tanecznym i zainicjował powstanie Działu Muzyki i Tańca oraz zorganizował i kierował afiliowanym przy Muzeum Demonstracyjnym Zespołem Tańca Ludowego im. Oskara Kolberga. Jednocześnie uczęszczał na seminarium etnograficzne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Brak możliwości zakończenia studiów etnograficznych w Toruniu (tamtejszą Katedrę Etnografii pozbawiono po roku 1953 dydaktyki) spowodował, że przeniósł się na Uniwersytet Wrocławski, w którym uzyskał, w roku 1965, dyplom magistra etnografii na seminarium prof. Józefa Gajka. Po studiach prowadził w różnych regionach kraju intensywne badania terenowe nad tańcem i uczestniczył w warsztatach związanych z tymi badaniami, a także wykładał w Studium Tańca przy Ministerstwie Kultury i Sztuki w Warszawie oraz, w latach 1966–1967, w Katedrze Etnografii UMK.

Kontakty z zagranicznymi ośrodkami badań choreologicznych, uczestnictwo w organizowanych przez nie konferencjach oraz prowadzenie wykładów pozwoliły Roderykowi Langemu na uzyskanie w roku 1967 stypendium badawczego w Anglii, a następnie podjęcie tam pracy. Został starszym wykładowcą w Laban Art of Movement Studio w Addlestone. W roku 1971 stworzył Centre for Dance Studies, placówkę dydaktyczno-badawczą na wyspie Jersey. Doktoryzował się w roku 1975 na Polskim

Uniwersytecie na Obczyźnie (PUNO) na podstawie pracy *The Nature of Dance. An Anthropological Perspective*, której promotorem był prof. Lucjan Turkowski, a jednym z recenzentów prof. Maria Znamierowska-Prüfferowa. Wykładał antropologię tańca na Queen's University w Belfaście (1975–1982), London University Goldsmiths' College (1976–1993), Edinburgh University, a także na wielu uniwersytetach poza Wielką Brytanią. W roku 1980 objął kierownictwo European Seminar for Kinetography Laban w Paryżu. Do habilitacji przystąpił na PUNO w roku 1977 na podstawie rozprawy *Tradycyjny taniec ludowy w Polsce i jego przeobrażenia w czasie i przestrzeni*, której recenzentami byli prof. Tadeusz Sulimirski oraz prof. John Blacking z Queen's University. Później podjął wykłady z etnologii na tymże uniwersytecie i w roku 1979 został w nim powołany na stanowisko profesora, zastępując swoich poprzedników: prof. Cezarię Baudouin de Courtenay-Jędrzejewiczową i prof. Lucjana Turkowskiego. Razem z pracą dydaktyczną, pisarską i wydawniczą prowadził badania terenowe nad tańcem w Indonezji, Melanezji, Egipcie i wśród Słowian Południowych.

Od początku lat 80. prof. Roderyk Lange przyjeżdżał regularnie do Polski, między innymi na zaproszenie prof. Józefa Burszty, aby prowadzić tu, przede wszystkim w Poznaniu, wykłady i warsztaty związane z tańcem. W 1993 r. założył z własnych środków fundację Instytut Choreologii w Poznaniu, mającą początkowo pomieszczenia na ul. Za Bramką, później przeniesioną do starannie odrestaurowanej willi-pałacyku przy ul. Filipińskiej. Instytut, wyposażony w bibliotekę i salkę do ćwiczeń, prowadził warsztaty z zakresu wiedzy o tańcu oraz działalność wydawniczą. Po śmierci Profesora placówka ta pracuje nadal pod kierunkiem Urszuli Loba-Wilgockiej, wspomaganej przez Radę Naukową. Roderyk Lange, przekonany o konieczności utworzenia uniwersyteckiej specjalizacji z zakresu choreologii, przyjął stanowisko profesora w Instytucie Etnologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, na którym pracował w latach 1993–2003. Wykładał także dla studentów muzykologii z tegoż Uniwersytetu. Marzył o utworzeniu, w ramach Instytutu Etnologii, zakładu antropologii tańca. Alternatywą była pracownia choreologiczna przy ówczesnym Zakładzie Muzykologii UAM. Miał zamiar przekazania Uniwersytetowi zapisem testamentowym stworzonego przez siebie Instytutu Choreologii, wraz z pomieszczeniem i wyposażeniem (biblioteka, materiały naukowe), jeśli tylko choreologia znajdzie w nim stabilne warunki rozwoju. To tutaj, na Wydziale Historycznym UAM, w roku 1997 przeprowadzono procedurę nostryfikacji jego habilitacji, w której recenzentami byli prof. Anna Czekanowska, prof. Bronisława Kopczyńska-Jaworska

i prof. Zbigniew Jasiewicz. Nostryfikacja ta poprzedziła Ustawę Rządu RP wydaną w rok później, uznającą stopnie naukowe nadane na PUNO za równorzędne ze stopniami otrzymanymi w instytucjach naukowych w Polsce. Odtąd prof. Roderyk Lange dzielił czas między Wielką Brytanię i Polskę, wykładając, poza UAM, także na innych uczelniach, między innymi na Akademii Muzycznej w Warszawie, przekształconej w roku 2008 w Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina, oraz organizując co roku w Poznaniu letnie warsztaty choreologiczne, które gromadziły uczestników z całego kraju i z zagranicy. Warsztaty te, obok upowszechniania wiedzy i umiejętności tanecznych, stanowiły swoiste laboratorium. Prof. Jan Stęszewski w swej opinii napisał: „Jedną z oryginalnych inicjatyw prof. Langego jest powiązanie wiedzy historycznej i teoretycznej z ćwiczeniami ruchowymi, które są niezbędnym warsztatem pracy badawczej choreologa”¹.

Kierunki zainteresowań naukowych prof. Roderyka Langego, metody prowadzonych przez niego badań oraz inne działania poznać można dzięki jego publikacjom, których jest około dwustu. Zainteresowania te, już w pierwszych ogłoszonych tekstach z lat 50. i 60., skoncentrowane były na dokumentacji tańców oraz doskonaleniu kinetograficznej metody ich zapisu systemem Labana-Knusta (Laban 1959, Lange 1960), świadcząc nie tylko o dążeniu do realizacji celów poznawczych, ale także o przekonaniu badacza, że jego obowiązkiem jest upowszechnianie wiedzy i umiejętności tanecznych. W tym także celu Lange współpracuje z zespołami folklorystycznymi i gromadzi wokół siebie tancerzy. Obok artykułów dokumentujących tańce, na początku z regionu najbliższego badaczowi, a mianowicie z Kujaw, pojawiają się pierwsze ujęcia syntetyczne, do których należy tekst *Der Volkstanz in Polen* (1966) oraz publikacja dotycząca historii tańca (Lange 1968a), a także opracowanie bibliografii publikacji choreologicznych (Lange 1968b). W tym okresie następuje także dalsze gromadzenie materiałów, precyzowanie narzędzi badawczych i wypracowywanie orientacji metodologicznej, która – zdaniem prof. Anny Czekanowskiej – jest bliska etnografii historycznej i morfologicznemu profilowaniu badań. Tym, co wyróżnia Roderyka Langego spośród innych badaczy rejestrujących figury czy sytuacje taneczne jako zjawiska statyczne – kontynuuje Czekanowska – jest to, że zapis tańca jest dla niego nie tylko środkiem dokumentacji, ale umożliwia mu obserwację tańca jako procesu przepływu ruchu i jego projekcję w przestrzeni.

Po wyjeździe do Wielkiej Brytanii i w wyniku podjętych tam prac obok dawnego nurtu badawczego związanego z dokumentacją tańców oraz doskonalenia metody ich zapisu (Lange 1975), pojawił się w twórczości prof. Roderyka Langego nurt nowy.

¹ Ta oraz wszystkie inne opinie pochodzą z materiałów procedury habilitacji i jej nostryfikacji.

Związany był z próbami określenia istoty tańca jako zjawiska kulturowego w wymiarze globalnym, całościowego ujęcia problemów etnologii/antropologii tańca. W roku 1975 publikuje książkę *The Nature of Dance. An Anthropological Perspective*, wydaną następnie w polskim tłumaczeniu pod tytułem *O istocie tańca i jego przejawach w kulturze* (Lange 1988). Profesor John Blacking, znany antropolog i etnomuzykolog, dyrektor Departamentu Antropologii Społecznej na Queen's University w Belfaście, napisał o tej pracy, że jest znaczącym wkładem w rozwój antropologicznych studiów nad tańcem. Przygotowanie tak szeroko pomyślanej monografii stało się możliwe dzięki poszerzeniu nie tylko zakresu lektur, niedostępnych w tym czasie w Polsce, i kontaktów naukowych, ale także terenu badań obejmującego Azję południowo-wschodnią, Oceanię i Bałkany. Z problematyką omówioną w *The Nature of Dance* związane były też liczne artykuły dotyczące antropologicznych i choreologicznych aspektów tańca oraz jego badań, między innymi *Philosophic Foundation of Laban's Theory of Movement* (Lange 1969), *Dance Folklore and the Urbanised World* (Lange 1977) i *Semiotics and Dance* (Lange 1982).

Polska, a przede wszystkim Kujawy, zawsze obecne w pisarstwie prof. Roderyka Langego, powróciły z całą mocą we wspomnianej wcześniej rozprawie habilitacyjnej *Tradycyjny taniec ludowy w Polsce i jego przeobrażenia w czasie i przestrzeni* (Lange 1978). Książka ta jest pierwszą monografią tańca ludowego obejmującą cały obszar współczesnej Polski. Oparta została na własnych, wieloletnich badaniach terenowych i dobrej znajomości literatury oraz źródeł ikonograficznych. Jej tezą przewodnią jest stwierdzenie odmienności dawnych, tradycyjnych tańców służących środowisku wiejskiemu od tzw. tańców ludowych i tańców narodowych. Koncepcji kultury ludowej, a w niej tańca jako archetypu, który należy zrekonstruować, towarzyszy w tej pracy sięganie do konkretnego materiału historycznego i określenie tańca jako zjawiska podlegającego przeobrażeniom. Najważniejsze jest w niej jednak założenie o kompleksowym i kontekstualnym charakterze tańca związanego nie tylko z ruchem, ale i z muzyką, znaczeniem nadawanym przez sytuację wykonawczą, wreszcie z osobowością tancerzy. Cenne w tej pracy jest także przedstawienie dotychczasowych badań nad tańcem. Opóźnienia w rozwoju etnologii/antropologii tańca w Polsce i na świecie autor powiązał przede wszystkim z brakiem możliwości dokumentowania folkloru tanecznego spowodowanym przez to, że przez długi czas nie opracowano systemu jego notacji. Potwierdzeniem użyteczności książki jest jej publikacja w wersji angielskiej w monograficznym tomie czasopisma „Dance Studies” w roku 1996. Wydanie to dostarczyło czytelnikom anglojęzycznym niezbędnej wiedzy na temat tańców

ludowych w Polsce oraz prowadzonych nad nimi badań. Ważną pracą w historii etnologii polskiej był również opublikowany w „Ludzie” artykuł *Etnografia i etnologia na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie (Puno) w Londynie* (Lange 2005).

Uzupełnienie działalności pisarskiej prof. Roderyka Langego stanowiła jego aktywność redaktorska i wydawnicza. Jej wynikiem są czasopisma „Dance Studies” (t. 1–20, 1976–1996) i „Studia Choreologica” (t. 1–17, 1999–2016) oraz seria wydawnicza „Documentary Dance Materials” (pięć tek, 1976–1986).

Profesor był członkiem wielu stowarzyszeń naukowych. Pierwszym było Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, do którego wstąpił w roku 1955. Cenił sobie przynależność do PTL, uczestniczył w zjazdach, a w liście do mnie z 22 kwietnia 1996 r. napisał: „Mój udział w Zgromadzeniu PTL we Wrocławiu w ubiegłym roku był dla mnie cenny, bo umożliwił konfrontację ze środowiskiem etnologów”. Innymi towarzyszami, do których należał, były: Royal Anthropological Institute w Londynie; Study Group of Ethnochoreology of ICTM (gdzie był wiceprzewodniczącym); International Council of Kinetography Laban; Conseil International de la Danse (UNESCO). Od roku 2009 przewodniczył Polskiemu Forum Choreologicznemu. Otrzymał wiele odznaczeń i wyróżnień, między innymi Honorową Odznakę Miasta Poznania (1989); Nagrodę i Medal Oskara Kolberga (1990); tytuł Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres, przyznany przez Ministra Kultury Francji (2005); Złoty Medal – Zasłużony Kulturze „Gloria Artis”, nadany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2013). W roku 2016 wręczono prof. Roderykowi Langemu, już na Jersey z powodu jego złego stanu zdrowia, dyplom doktora honoris causa Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina w Warszawie.

Prof. Roderyka Langego poznałem pod koniec lat 80., kiedy przyjechał do Poznania z wykładami. Mój szacunek budziła determinacja, z jaką wówczas, w warunkach stanu wojennego, a także później, dążył do upowszechniania wiedzy i rozwoju badań nad tańcem. Wymagający wobec siebie i innych, ascetyczny, podporządkował swoje życie i kierował wszystkie siły oraz środki na realizację zamierzonych celów. Dotknięty chorobą serca w roku 1996 pisał w liście do mnie: „Podobno nie wolno mi pracować trzy miesiące. Konieczność odwołania zajęć letnich (sierpień–wrzesień) bardzo mnie przygnębiła”. Potrafił nawiązywać kontakty z instytucjami i osobami, które mogły być pomocne i sprzyjały rozwojowi studiów nad tańcem. Sam tworzył, z własnych środków, takie instytucje, organizował warsztaty, inicjował i redagował wydawnictwa. Miał oddanych uczniów i współpracowników, zyskał uznanie

w środowisku naukowym i wśród ludzi sztuki. W jego pracach wspierała go również żona, Diana Baddeley-Lange, zmarła wcześniej, bo w roku 1981.

Rada Wydziału Historycznego UAM na swoim posiedzeniu w dniu 21 marca 2017 r. uczciła pamięć Profesora, wybitnego i zasłużonego antropologa tańca i choreologa, chwilą milczenia. Biblioteka tegoż Wydziału zorganizowała wystawę jego publikacji. Ostatni list, który otrzymałem od prof. Roderyka Langego, nosi datę 3 stycznia 2017 r.

Wybrane prace Roderyka Langego

- 1960 *Taniec ludowy w pracach Muzeum Etnograficznego w Toruniu: metody pracy i kwestionariusz*. Toruń: Muzeum Etnograficzne w Toruniu.
- 1966 *Der Volkstanz in Polen*. *Deutsches Jahrbuch für Volkskunde*, 12, 342–356.
- 1968a *Historia badań nad tańcem ludowym w Polsce*. *Lud*, 51 (2), 415–452.
- 1968b *Bibliografia zagadnień sztuki tanecznej z lat 1963–1964*. Warszawa: Centralna Poradnia Amatorskiego Ruchu Artystycznego.
- 1969 *Philosophic Foundations and Laban's Theory of Movement*. *The Laban Art of Movement Guild Magazine*, 43 [November], 9–16.
- 1975 *Podręcznik kinetografii według metody Labana-Knusta*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- 1976 *The Nature of Dance: An Anthropological Perspective*. New York: International Publications Service.
- 1977 *Dance Folklore and the Urbanised World*. *Monde de la Dance. Bulletin du Conseil International de la Dance – UNESCO*, 2, 10–15.
- 1978 *Tradycyjny taniec ludowy w Polsce i jego przeobrażenia w czasie i przestrzeni*. Londyn: Polski Uniwersytet na Obczyźnie.
- 1982 *Semiotics and Dance*. *Makedonski Folklor*, 15 (29–30), 163–170.
- 1988 *O istocie tańca i jego przejawach w kulturze. Perspektywa antropologiczna*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- 2005 *Etnografia i etnologia na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie (Puno) w Londynie*. *Lud*, 89, 225–235.

Bibliografia

- Laban R., (1959). *Zasady zapisu tańca i ruchu* (przeł. R. Lange). Warszawa: Centralna Poradnia Amatorskiego Ruchu Artystycznego.